

HVERJIR EIGA ERINDI Í STJÓRN LÍFEYRISSJÓÐS?

Lífeyrissjóðir lúta eftirliti Fjármálaeftirlitsins og eru jafnframt skilgreindir í lögum sem einingar tengdar almannahagsmunum¹. Þá eru lífeyrissjóðir vegna stærðar sinnar einnig þjóðhagslega mikilvægir. Það þýðir að ríkar kröfur eru gerðar til starfsemi þeirra, m.a. til stjórnarháttar og hæfi og hæfni stjórnarmanna. Eftirlit með lífeyrissjóðum snýr meðal annars að því að fylgjast með starfsemi sjóðanna, hlítingu þeirra við lög og reglur, þátttöku þeirra á markaði, hegðun og háttsemi, ásamt því að meta áhættu í starfsemi þeirra. Áhættumiðað eftirlit² með einingum tengdum almannahagsmunum er meðal annars liður í því að efla og viðhalda heilbrigðum og eðlilegum viðskiptaháttum og auka traust á fjármálamarkaði.

Stjórnir lífeyrissjóða bera endanlega ábyrgð á rekstri sjóðanna og því er mikilvægt að tilvonandi stjórnarmenn séu meðvitaðir um þá ábyrgð og þær skyldur sem þessu hlutverki fylgja áður en þeir gefa kost á sér til starfsins. Til að mynda getur stjórnarmaður verið persónulega ábyrgur hafi hann valdið tjóni sem má rekja til vanrækslu í starfi.

Skilvirk stjórn – hvað þarf til?

Góðir stjórnarhættir felast meðal annars í því að ákvarðanatöku stjórnar sé fagleg, skjalfest og rekjanleg. Það er mikilvægt að fram fari uppbyggilegar umræður um mál á dagskrá þar sem hvatt er til þátttöku allra stjórnarmanna. Það er ábyrgð hvers stjórnarmanns að taka virkan þátt í umræðum og því er nauðsynlegt að kynna sér vel rekstur og

Helga Rut Eysteinsdóttir,
lögfræðingur á
eftirlitssviði

starfsemi lífeyrissjóðs og þekkja helstu áhættuþætti til að geta tekið afstöðu í þeim málum sem koma á borð stjórnar. Þannig þarf stjórnarmaður að hafa þekkingu, reynslu og hæfni til að greina og lesa í upplýsingar um starfsemina. Það er eitt meginhlutverk stjórnar að hafa eftirlit með starfsemi sjóðsins en stjórn ber m.a. ábyrgð á að til staðar sé virkt kerfi innra eftirlits. Stjórn skal setja stefnur varðandi starfsemina og jafnframt tryggja að þeim sé framfylgt.

Ekki er gert ráð fyrir því að allir stjórnarmenn hafi sömu þekkingu á öllum sviðum en stjórnarmenn þurfa að uppfylla ákveðin skilyrði. Því er ekki síður mikilvægt að stjórn myndi góða heild og þekkingarbrú á milli mismunandi og krefjandi verkefna. Þegar kemur að ákvarðanatöku stjórnar í einstaka málum er mikilvægt að stjórnarmenn taki afstöðu með hliðsjón af rekstri sjóðsins í heild og með hagsmunum allra sjóðfélaga að leiðarljósi. Stjórnarmenn skulu hafa það hugfast að þeir sitja fyrir hönd allra sjóðfélaga en ekki einungis þess aðila sem studdi þá til stjórnarsetu. Það þarf að gæta þess að það skapist ekki hætta á hagsmunaaðrekstrum, t.d. milli launagreiðenda og stéttarfélaganna. Markmið stjórnar til lengri og skemri tíma eiga að vera í samræmi við hagsmunum allra sjóðfélaga.

Stjórn skal setja sér almennar starfsreglur og siða- og samskiptareglur. Stjórn þarf einnig að vera áhættu-meðvitúð, setja sér markmið um áhættuvilja og hafa eftirlit með að honum sé framfylgt.

Hrafnhildur S. Mooney,
sérfræðingur á
greiningasviði

María Finnsdóttir,
sérfræðingur í
fjárhagslegu eftirliti

Mikilvægt er að tilnefningarnefndir, stéttarfélög, launagreiðendur og aðrir aðilar sem tilnefna og kjósa fulltrúa í stjórnir lífeyrissjóða horfi jafnt til hvaða eiginleika, þekkingar og reynslu einstakir stjórnarmenn þurfa að búa yfir og samsetningar stjórnar í heild. Það fellur líka í hlut sitjandi og ekki síst fráfarandi stjórnarmanna og stjórnenda sjóðanna sjálfrá að beita sér fyrir því að nýir aðilar sem tilnefndir eru uppfylli öll hæfis- og hæfniskilyrði.

Lögbundin skylda stjórnarmanna lífeyrissjóða

Stjórnarmenn í lífeyrissjóðum þurfa að uppfylla tiltekin hlutlæg skilyrði, þeir skulu vera lögráða, fjárhagslega sjálfstæðir, hafa óflekkað mannorð og mega ekki á síðustu fimm árum hafa verið úrskurðaðir gjaldþrota. Þá mega þeir ekki í tengslum við atvinnurekstur hafa hlotið dóm á síðustu tíu árum fyrir refsiverðan verknað samkvæmt þeim lögum sem talin eru upp í 1. mgr. 31. gr. laga nr. 129/1997. Að auki skulu stjórnarmenn uppfylla huglægt hæfisskilyrði um nægilega þekkingu og starfsreynslu til að geta gegnt stöðu sinni á tilhlýðilegan hátt. Það kemur í hlut Fjármálaeftirlitsins að skera úr um hvort stjórnarmaður uppfylli þær kröfur til hæfis sem lög kveða á um. Á grundvelli laganna hefur Fjármálaeftirlitið sett reglur nr. 180/2013 þar sem nánar er kveðið á um framkvæmd hæfismats.

Stjórn lífeyrissjóðs ber ábyrgð á starfsemi sjóðsins í samræmi við lög nr. 129/1997, reglugerðir settar samkvæmt þeim og samþykktir sjóðsins. Stjórn

¹ Um lífeyrissjóði gilda m.a. lög nr. 129/1997 um skyldutryggingu lífeyrisréttinda og starfsemi lífeyrissjóða.

² Áhættumiðað eftirlit var kynnt fyrir lífeyrissjóðum, sjá upptöku af kynningu hér: <http://www.fme.is/utgefing-efni/frettir-og-tilkynningar/frettir/ahaettumidad-efnir-lyfeyrissjodum>

lífeyrissjóðs skal einnig hafa með höndum almennt eftirlit með rekstri, bókhaldi og ráðstöfun eigna sjóðsins. Stjórnin setur sér starfsreglur og gerir tillögur til breytinga á samþykktum sjóðsins á ársfundi.

Af yfirferð á þeim lögum, reglum og reglugerðum sem gilda um starfsemi lífeyrissjóða er ljóst að stjórnarmenn þurfa að uppfylla ríkar kröfur, því ábyrgð þeirra er mikil og verkefnið mörk.

Auk þess að taka ákvarðanir um ráðstafanir sem eru óvenjulegar eða mikils háttar eru eftirfarandi meðal helstu verkefna stjórnar lífeyrissjóðs:

1. að **móta fjárfestingarstefnu** lífeyrissjóðsins³. Stjórn lífeyrissjóðs setur stefnuna og þarf því að hafa þekkingu á fjárfestingarheimildum sjóðsins samkvæmt lögum. Þá getur stjórnin þurft að fjalla um flókna fjármálagerninga. Þegar umrædd stefna hefur verið sett þarf stjórn lífeyrissjóðs að fylgja því eftir að fjárfestingar séu innan stefnunnar.
2. að **móta innra eftirlit** lífeyrissjóðsins og skjalfesta eftirlitsferla⁴.
3. að **móta eftirlitskerfi** sem gerir sjóðnum kleift að greina, vakta, meta og stýra áhættu í starfsemi sjóðsins⁵.
4. að láta fara fram **tryggingafræðilega athugun** á fjárhag sjóðsins⁶. Í því sambandi þarf stjórn lífeyrissjóðs að geta fjallað um

tryggingafræðilegar forsendur, m.a. um dánaráhættu, raunvexti sem athuginin skal byggja á og ávöxtunarkröfu sem nota skal við núvirðingu framtíðariðgjalda og væntanlegs lífeyrissjóðsins⁷.

5. að **semja ársreikning** fyrir hvert reikningsár, ásamt framkvæmdastjóra⁸. Til þess að geta sinnt þessari skyldu þarf stjórnarmaður í lífeyrissjóði að vera vel að sér í reikningsskilum og hafa þekkingu til að spyrja sérfræðinga kryfjandi og gagnrýninnar spurninga⁹.

Stjórnarmaður í lífeyrissjóði ber ábyrgð á þeim ákvörðunum sem hann tekur í stjórn sjóðsins en hann getur sætt skaðabótaábyrgð vegna starfa sinna fyrir sjóðinn eins og áður er getið. Í því sambandi bendir Fjármálaeftirlitið á héraðsdóm frá árinu 2016¹⁰ þar sem sex stjórnarmenn í Lífeyrissjóði verkfræðinga voru dæmdir til greiðslu 36 millj.kr. ásamt vöxtum. Rétt er að geta þess að ábyrgðartrygging lífeyrissjóðsins tók auk þess til rúmlega 850 millj.kr. Málið varðaði tvær fjárfestingar sem viðkomandi aðilar tóku ákvörðun um árið 2008. Það var niðurstaða dómsins að stjórnarmennirnir hefðu með umræddum fjárfestingum gerst brotlegir við lög nr. 129/1997 og að sjóðurinn hefði orðið fyrir tjóni vegna þessa.

Tekið skal fram að héraðsdóminum var áfrýjað til Hæstaréttar en áður en til málflytninga kom gerðu málsaðilar samkomulag um að

fella dómsmálið niður. Eftir sem áður sýnir héraðsdómurinn að stjórnarmenn í lífeyrissjóðum geta borið skaðabótaábyrgð vegna ákvarðana sinna.

Framkvæmd hæfismats stjórnarmanna hjá Fjármálaeftirlitinu

Fjármálaeftirlitið fer eins og áður segir með mat á hæfi stjórnarmanna hjá lífeyrissjóðum¹¹. Stjórnun lífeyrissjóða ber að tilkynna án tafar um nýja stjórnarmenn til stofnunarinnar og hefur nýr stjórnarmaður fjórar vikur til að skila inn tilteknum upplýsingum.

Fjármálaeftirlitið yfirfer skriflega upplýsingagjöf stjórnarmanna og kannar hvort fyrrnefnd hæfisskilyrði laga eru uppfyllt. Ef vafi er um nægilega þekkingu stjórnarmanns er viðkomandi boðið að undirgangast munnlegt hæfismat þar sem þekking hans er könnuð. Í þeim tilvikum þegar stjórnarmaður virðist uppfylla öll hæfisskilyrði getur Fjármálaeftirlitið ákveðið að stjórnarmaður skuli eftir sem áður undirgangast munnlegt hæfismat. Sú ákvörðun er meðal annars tekin með tilliti til umfangs rekstrar viðkomandi lífeyrissjóðs.

Í þeim tilvikum sem Fjármálaeftirlitið ákveður að meta þekkingu, hæfni og reynslu stjórnarmanns með munnlegu hæfismati, er óskað eftir umsögn ráðgjafarnefndar um hæfi stjórnarmanns í kjölfar viðtals¹². Leslista fyrir viðtal hjá ráðgjafarnefnd er að finna á heimasíðu Fjármálaeftirlitsins¹³.

3 Sjá 3. tölul. 3. mgr. 29. gr. laga nr. 129/1997, 36. gr. sömu laganna varðandi kröfur til fjárfestingarstefnu lífeyrissjóðs og reglugerð nr. 916/2009 um fjárfestingarstefnu og úttekt á ávöxtun lífeyrissjóða og vörsluaðila séreignasparnaðar

4 8. tölul. 3. mgr. 29. gr. laga nr. 129/1997

5 9. tölul. 3. mgr. 29. gr. laga nr. 129/1997

6 7. tölul. 3. mgr. 29. gr. laga nr. 129/1997 og 24. gr. sömu laga.

7 Sjá reglugerð nr. 391/1998 um skyldutryggingu lífeyrissjóðs og starfsemi lífeyrissjóða, með síðari breytingum.

8 40. gr. laga nr. 129/1997.

9 Sjá einnig lög nr. 17/2006 um ársreikninga, lög nr. 79/2008 um endurskoðendur og reglur nr. 685/2001 um endurskoðun lífeyrissjóða.

10 Sjá dóm Héraðsdóms Reykjavíkur frá 25. apríl 2016 í máli nr. E-2942/2014.

11 Sjá reglur nr. 180/2013 um framkvæmd hæfismats framkvæmdastjóra og stjórnarmanna lífeyrissjóða

12 Sjá starfsreglur ráðgjafarnefndar um hæfi stjórnarmanna: <http://www.fme.is/thjonustugatt/mat-a-haeafi/>

13 Sjá <http://www.fme.is/thjonustugatt/mat-a-haeafi/>

Reynist frammistaða stjórnarmanns ófullnægjandi í munnlegu hæfismati er honum gefinn kostur á að endurtaka viðtalið innan fjögurra vikna frá því niðurstaða liggur fyrir. Hæfismat verður einungis endurtekið einu sinni, nema sérstök rök leiði til annars.

Fjármálaeftirlitið byggir mat sitt á hæfi meðal annars á mati ráðgjafarnefndar. Í þeim tilvikum þar sem stjórnarmaður virðist ekki uppfylla hæfisskilyrði laga er viðkomanda sent andmælabréf og boðið að koma á framfæri sjónarmiðum eða andmælum sínum. Að fengnum andmælum viðkomanda tekur Fjármálaeftirlitið ákvörðun um hæfi hans. Stjórnarmanni, sem ekki er talinn hæfur, er óheimilt að taka sæti í stjórn lífeyrissjóðs. Hafi aðillinn þegar hafið störf getur Fjármálaeftirlitið krafist þess að hann láti af störfum, ýmist tímabundið eða til frambúðar. Ef kröfum Fjármálaeftirlitsins er ekki sinnt innan hæfilegra tímamarka getur stofnunin einhliða vikið aðila frá störfum á grundvelli laga um opinbert eftirlit með fjármálastarfsemi¹⁴. Stjórn Fjármálaeftirlitsins tekur slíka ákvörðun.

Sjálfsmat stjórnar

Liður í því að bæta starfsemi og skilvirkni stjórnar er að stjórn framkvæmi sjálfsmat á störfum sínum. Tilgangurinn er einkum að líta til baka og meta störf stjórnar og stjórnarformanns til þess að geta gert enn betur í framtíðinni. Stjórnir fara ýmsar leiðir í sjálfsmati, þau geta verið framkvæmd af óháðum aðila eða starfsmanni sjóðsins. Viðfangsefni varða t.d. upplýsingagjöf fyrir fundi og á fundum, gæði og skilvirkni umræðna, störf undirnefnda ef við á,

mat á þekkingu á einstökum þáttum, t.d. áhættustýringu og innra eftirliti og frammistöðu stjórnarformanns.

Sjálfsmatið nær oftast en ekki yfir starfsáætlun og þá er skoðað hvort helstu viðfangsefni stjórnar á liðnu tímabili hafi verið í samræmi við áætlanir. Einnig er farið yfir samsetningu stjórnar með hliðsjón af þekkingu og reynslu og hæfni stjórnar í heild til að takast á við þau verkefni sem fyrir stjórninni liggja. Ósjaldan hefur komið í ljós að einhvers staðar þarf að brúa þekkingarbil í einstökum verkefnum og bæta þekkingu, annað hvort með fræðslu eða með aðstoð utanaðkomandi sérfræðinga. Því er einnig mikilvægt að stjórn horfi til framtíðarverkefna í sjálfsmatinu.

Fjármálaeftirlitið hefur hvatt stjórnir lífeyrissjóða til að framkvæma sjálfsmat. Reynsla Fjármálaeftirlitsins er sú að þær stjórnir sem meta störf sín reglulega og með skilvirkum hætti eru betur í stakk búnar til að sinna hlutverki sínu og ábyrgð. Starfsmenn Fjármálaeftirlitsins fá töluvert af fyrirspurnum um hvernig haga skuli sjálfsmati og nýlega var sent form til allra stærri lífeyrissjóða þar sem óskað var eftir að stjórnir meti þekkingu sína og skili forminu til stofnunarinnar. Tilgangurinn er einkum sá að fá stjórnarmenn til að meta samsetningu á hæfni, reynslu og þekkingu stjórnar í heild og stuðla þannig að því að stjórnin styrki sig þar sem þess er helst þörf.

Tilnefningarnefndir

Tilfellum þar sem vafi leikur á hæfi kann að fækka með tilkomu tilnefningarnefnda og betri upplýsingagjafar til verðandi

stjórnarmanna frá aðilum sem tilnefna og kjósa stjórnarmenn. Þannig geta einstaklingar tekið upplýsta ákvörðun frá upphafi um hvort þeir telji sig í stakk búna til að takast á hendur þetta hlutverk og þá ríku ábyrgð sem stjórnarsetu fylgir.

Stjórnir geta lagt fram tillögu um að skipa sérstaka óháða tilnefningarnefnd. Tilnefningarnefndir hafa ráðgefandi hlutverk við val á stjórnarmönnum og leggja tillögur fyrir stjórn eða aðildarfélög þar sem það á við. Nefndinni er ætlað tryggja að þeir sem bjóða sig fram uppfylli hæfisskilyrði en einnig að auka fjölbreytileika í vali á stjórnarmönnum sem um leið eykur breidd stjórnar hvað varðar þekkingu og reynslu¹⁵. Tilnefningarnefndir geta því aukið gagnsæi, skilvirkni og óhæði við skipan stjórnarmanna í lífeyrissjóðum.

Eins og fram hefur komið fylgir því mikil ábyrgð að sitja í stjórn lífeyrissjóðs og því eru ríkari kröfur gerðar um hæfi og hæfni viðkomandi einstaklinga til að tryggja að þeir séu í stakk búnir til að takast á við krefjandi viðfangsefni stjórnar. Það er því mikilvægt að þeir sem bjóða sig fram til stjórnarsetu hafi kynnt sér hvað felst í hlutverki og skyldum stjórnarmanns og ekki síður þær kröfur sem eru gerðar til stjórnarmanna áður en tekin er ákvörðun um að gefa kost á sér til stjórnarsetu.

¹⁴ Sjá 4. mgr. 10. gr. laga nr. 87/1998.

¹⁵ Sjá kafla 1.5. í Leiðbeiningum um stjórnarhætti sem gefnar eru út af Viðskiptaráði Íslands, Samtökum atvinnulífsins og Nasdaq Iceland: http://vi.is/%C3%BAtg%C3%A1fa/sk%C3%BDslur/leidbeiningar_um_stjornarhaetti_fyrirtaekja.pdf